

УДК 658.012

А. П. Павлов, директор Державного науково-дослідного інституту митної справи
А. М. Пасічник, доктор фізико-математичних наук, професор, академік МАКНС, професор кафедри транспортних систем та технологій Академії митної служби України
Я. С. Добриніна, курсант Академії митної служби України

ТЕХНОЛОГІЇ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ І КОНТРОЛЮ ТРАНСПОРТУВАННЯ ПРИРОДНОГО ГАЗУ ТЕРИТОРІЄЮ УКРАЇНИ

Проведено аналіз стану і проблемних питань технологій митного оформлення й контролю транспортування природного газу територією України та визначено напрямки їх подальшого розвитку.

Проведен анализ состояния и проблемных вопросов технологий таможенного оформления и контроля транспортировки природного газа территорией Украины и определены направления их дальнейшего развития.

The analysis of issues and technologies of customs clearance and control of natural gas through Ukraine territory and directions for their further development.

Ключові слова. Митні технології, ГТС України, енергетична безпека.

Вступ. Газотранспортна система України займає важливе місце в системі економічної та енергетичної безпеки держави. Основою газотранспортної системи (ГТС) є підземні сховища газу (ПСГ) та розгалужена мережа трубопроводного транспорту, який вважається одним з найбільш ефективних для транспортування газу й нафти [1–5]. Головне завдання газотранспортної системи України – доставка природного газу вітчизняним споживачам та його транзитне переміщення територією України до країн Європи і Туреччини. Зараз територією України транспортується близько 70 % російського газу. Тому дослідження проблемних питань технологій митного оформлення і транспортування природного газу територією України та визначення напрямків їх удосконалення надзвичайно актуальне [2–8].

Постановка завдання. У зв'язку з важливим стратегічним значенням ГТС України для енергетичної та економічної безпеки держави в цій статті проведено системний аналіз проблемних питань технологій митного оформлення і транспортування природного газу територією України та визначено напрямки їх комплексного вирішення.

Результати дослідження. До складу ГТС входить мережа газопроводів загальною довжиною понад 38 тис. км, 79 компресорних станцій і 13 підземних сховищ газу з активним об'ємом газу 32 млрд м³ та загальним – 34,5 млрд м³. Пропускна спроможність газотранспортної системи України, яка перебуває в розпорядженні НАК “Нафтогаз України”, на вході становить 290 млрд м³, а на виході (в країни Західної, Центральної та Східної Європи, а також Молдову та південь Росії) – майже 170 млрд м³ на рік.

Природний газ надходить в Україну 22 магістральними газопроводами. Його облік здійснюється на дев'яти газовимірювальних станціях (ГВС), з яких дві розташовані на території Білорусі, решта – на території Російської Федерації, і двох пунктах вимірювання витрати газу (ПВГ).

© А. П. Павлов, А. М. Пасічник, Я. С. Добриніна, 2010

Обсяги природного газу, що транспортується за межі України 15 магістральними газопроводами, вимірюються на десяти ГВС, з яких дев'ять розташовано в Україні: по одній на кордонах із Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Росією, дві – на кордоні з Румунією, три – з Молдовою, ще одна – на території РФ. Усі прикордонні ГВС (як в Україні, так і на територіях інших держав) обладнані автоматизованими комплексами обліку газу, в тому числі дублюючими, та засобами визначення показників якості газу.

Видобутий на українських промислах газ після технологічної підготовки передається в газотранспортну систему через ГВС та ПВГ – 68 станцій ДК “Укргазвидобування”, 13 станцій ВАТ “Укрнафта” і безпосередньо споживачам через 177 газорозподільних станцій (ГРС).

З метою впорядкування митного контролю та митного оформлення природного газу, що імпортується або переміщується транзитом через територію України, Кабінет Міністрів видав розпорядження митним органам (від 26 липня 1999 р. № 726-р) здійснювати митний контроль за переміщенням природного газу через митний кордон України трубопроводним транспортом безпосередньо на газовимірювальних і газорозподільних станціях, обладнаних відповідною апаратурою обліку та контролю параметрів газу. Тому особливо важливе завдання – розбудова в системі української ГТС мережі газовимірювальних станцій та оснащення їх сучасними приладами обліку й контролю параметрів газу.

Транспортування газу здійснюється з проміжним вимірюванням його витрат на 17 ГВС електронними комплексами класу точності 0,3 і 0,5, які працюють за методом змінного перепаду тиску, або лічильниками газу класу точності 1,0 з електронними коректорами класу точності 0,3 і 0,5.

Природний газ, що закачується на зберігання до підземних сховищ, а потім відбирається з них до газотранспортної системи, проходить через витратовимірювальні дільниці, також обладнані типовими електронними комплексами вимірювання витрати класу точності 0,3–0,5.

Фізико-хімічні показники газу контролюються на всіх пунктах вимірювання витрати газу і на майданчиках компресорних станцій. Характеристики газу вимірюються в 97 стаціонарних хіміко-аналітичних лабораторіях, а також потоковими приладами: хроматографами, вологомірами, густиномірами виробництва провідних світових фірм. Усі лабораторії атестовано Держспоживстандартом України на право виконання вимірювань фізико-хімічних

показників газу. Витратовимірювальне обладнання: діафрагми, обчислювачі, перетворювачі тиску і перепаду тиску, температури – регулярно перевіряється представниками Держспожив-стандарту з використанням високоточних еталонів відповідних параметрів.

У рамках проєкту 98/99.03 “Фінансування малих інвестицій у регіональну нафтогазову інфраструктуру в Україні, Білорусі та Молдові” у м. Боярка під Києвом Євросоюз за участю цих трьох країн буде Східноєвропейський метрологічний центр природного газу. Створення відсутньої донині в Україні, сусідніх країнах СНД та державах Східної Європи відповідної перевіркової бази засобів обліку газу, в тому числі метрологічних засобів перевірки лічильників газу різних типів на великі витрати і високий тиск, дасть можливість широкого впровадження високоточних засобів обліку газу, задовольнить потреби в метрологічному забезпеченні як підприємств, що входять до складу “Нафтогазу”, так і інших замовників, включаючи іноземних.

“Концепцію створення єдиної системи обліку природного газу” введено в дію у 2001 р., а 2002 розроблено та впроваджено “Програму створення єдиної системи обліку природного газу” і “Правила обліку природного газу при видобуванні, транспортуванні і зберіганні”. Цими документами передбачено реалізацію європейського підходу до технології вимірювання витрати газу – двома послідовними приладами, один з яких основний, другий – дублюючий, причому працюють прилади за різними фізичними методами вимірювання. Першим об’єктом, де 2002 р. послідовно встановлено звужувальні пристрої (метод змінного перепаду тиску) й ультразвукові лічильники фірми “Інстромет” (Бельгія), була прикордонна ГВС “Требеники”, збудована в рамках Програми ТАСІС ІНОГАТЕ коштом Єврокомісії. 2004 р. на реконструйованій найбільшій ГРС Києва “Хотів” на вимірювальних дільницях послідовно встановлено звужувальний пристрій, турбінний і вихоровий лічильники фірми “РМГ” (Німеччина). Для визначення якісних показників газу застосовуються потокові хроматографи.

Для подальшого вдосконалення обліку газу реалізуються проєкти модернізації прикордонних ГВС – “Ужгород”, “Орлівка”, “Берегове”, “Дроздовичі”. В їх модернізації доцільно застосувати технічні рішення, вже реалізовані на ГВС “Требеники”. Такі роботи на ГВС “Орлівка” вже завершуються.

Для встановлення єдиних норм і правил, що мають діяти під час переміщення через митний кордон природного газу, а також запобігання його незаконному переміщенню, визначення переліку документів, необхідних для його митного контролю та митного оформлення, Державна митна служба України прийняла наказ від 17 серпня 1998 р. № 511 “Про затвердження Порядку митного контролю та митного оформлення природного газу, що переміщується через митний кордон України трубопровідним транспортом”, розроблений відповідно до Митного кодексу України, законів України та інших нормативно-правових актів.

Основні положення цього Порядку:

- ✓ газ, що переміщується через митний кордон України трубопровідним транспортом, підлягає митному контролю та митному оформленню відповідно до чинного законодавства;
- ✓ переміщення газу трубопровідним транспортом через митний кордон України без оформлення Центральною енергетичною митницею ЗВМД не допускається, здійснюється залежно від заявленого митного режиму і під митним контролем;
- ✓ суб’єкти підприємницької діяльності України, які здійснюють експортно-імпорتنі операції з газом або переміщують його транзитом територією України, проводять декларування в Центральній енергетичній митниці або інших митницях;
- ✓ митний контроль експортної частини бартерних контрактів, в яких імпортовою частиною є поставка газу, а також імпортової частини бартерних контрактів, в яких експортною частиною є поставка газу, здійснює Центральна енергетична митниця; митне оформлення зазначених частин бартерних контрактів виконується митницями за погодженням з Центральною енергетичною митницею;
- ✓ митне оформлення газу, що надходить як давальницька сировина, здійснюється Центральною енергетичною митницею або за погодженням з нею митницею, в зоні діяльності якої розташовано переробне підприємство.

Паралельно з вищезазначеним Порядком діють такі нормативні документи: “Тимчасова інструкція щодо здійснення фактичного контролю природного газу, що переміщується через митний кордон України трубопровідним транспортом”, затверджена НАК “Нафтогаз України” і ДМСУ та введена в дію спільним наказом від 25.01.2000 № 21/37, а також “Тимчасова інструкція здійснення митного контролю за обсягами природного газу, що переміщується через митний кордон України трубопровідним транспортом для зберігання в підземних сховищах газу”, затверджена спільним наказом НАК “Нафтогаз України” та ДМСУ від 30.11.2000 № 378/685. Інструкцією визначено, що зони митного контролю газу встановлює Державна митна служба України на території спеціальних об’єктів: газовимірювальних станцій (ГВС), газорозподільних станцій (ГРС), підземних сховищ газу (ПСГ).

Природний газ, що переміщується через митний кордон України, перебуває під митним контролем з моменту його фактичного надходження на митну територію України і до закінчення митного оформлення відповідно до митного режиму випуску у вільне використання або вивезення за межі митної території України.

Зони митного контролю визначає Центральна енергетична митниця на території спеціальних об’єктів, при цьому обираються найближчі до кордону газовимірювальні станції, газорозподільні станції, підземні сховища газу та магістральні трубопроводи.

Строк розміщення газу під митним контролем залежить від митного режиму, в якому він перебуває:

- ✓ під час імпорту – з дати підписання українським та іноземним перевізниками акта приймання-передавання газу в пунктах прийому газу в систему газопроводів України та проставлення штампа “Під митним контролем” на акті чи його копії, завірених українським перевізником, і до повного оформлення ВМД;
- ✓ під час експорту – з дати підписання українським та іноземним перевізниками акта приймання-передавання газу в пункті передачі газу на експорт у країни Західної Європи та проставлення штампа “Під митним контролем” на акті чи його копії, завірених українським перевізником, і до повного оформлення ВМД;
- ✓ під час транзиту – з дати підписання українським та іноземним перевізниками акта приймання-передавання газу в пунктах прийому газу в систему газопроводів України та проставлення штампа “Під митним контролем” на акті чи його копії, завірених українським перевізником, і до повного оформлення ВМД;

✓ під час тимчасового ввезення газу – з дати підписання іноземним та українським перевізниками акта про приймання-передавання газу в пунктах прийому його в систему газопроводів України, а також проставлення штампа “Під митним контролем” на акті чи його копії, завірений українським перевізником, і до переміщення його за межі митної території України в термін, заявлений митниці власником під час оформлення тимчасового ввезення, але не більше одного року.

У процесі митного оформлення і контролю природного газу під актом про приймання-передавання природного газу та тимчасове ввезення газу розуміється товарно-транспортний документ, який містить дані про загальну кількість обсягів природного газу, поставленого протягом календарного місяця, з розподілом його між суб'єктами ЗЕД.

Державна митна служба визначає, що як документація для приймання-передавання газу (документація ППГ) використовуються місячні акти про приймання-передавання газу та сертифікати якості газу. Для митного оформлення газу, що переміщується через митний кордон України, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності подають у митницю відповідні документи і відомості.

Як одна партія декларуються об'єми газу, що переміщується за одним зовнішньоекономічним договором (контрактом) і за одним актом приймання-передавання у строк, який не перевищує 30 діб з початку першої поставки. Якщо зовнішньоекономічний договір (контракт) передбачає декілька форм розрахунків (за різними характеристиками угоди), партією товару вважаються об'єми газу, поставленого за одним актом приймання-передавання протягом одного календарного місяця, які відповідно до зовнішньоекономічного договору (контракту) відповідають одному характеру угоди. Під час митного оформлення зазначеної партії газу митні органи можуть приймати акт приймання-передавання та рахунок-фактуру (інвойс) на загальні об'єми газу, що був поставлений протягом календарного місяця, згідно із зовнішньоекономічним договором (контрактом).

Декларування газу здійснюється шляхом подання суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності ЗВМД та ВМД разом з їх електронними копіями та інших документів, залежно від заявленого режиму. ЗВМД подається митниці суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності не раніше ніж за місяць до планової поставки газу. Одночасно із ЗВМД до митниці подається зовнішньоекономічний договір (контракт). Після її оформлення суб'єкт ЗЕД подає копію перевізнику. Це є підставою для переміщення газу трубопровідним транспортом через митний кордон України.

Не пізніше 15 днів, що вираховуються з останнього дня фактичного переміщення об'єму газу, заявленого у ЗВМД, декларант має подати митниці ВМД, оформлену відповідно до заявленого у ЗВМД митного режиму. Для митного оформлення газу за ВМД потрібен певний пакет документів, який залежить від обраного режиму.

Для імпорту це:

- зовнішньоекономічний договір (контракт);
- акт приймання-передавання газу, підписаний у пунктах прийому газу в систему газопроводів України українським та іноземним перевізниками;
- акт приймання-передавання газу, підписаний сторонами договору (контракту) й завірений українським перевізником;
- рахунок-фактура (інвойс) на об'єм газу, що декларується;
- сертифікат якості на партію газу, що декларується;
- копія довідки про декларування валютних цінностей;
- копія облікової картки суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності;
- документ, що засвідчує особу декларанта.

Для експорту:

- зовнішньоекономічний договір (контракт);
- акт приймання-передавання газу, підписаний українським перевізником та перевізником країни, першої на шляху переміщення газу в країну експорту (в разі експорту газу українського походження);
- акт приймання-передавання газу, підписаний сторонами договору (контракту) й завірений українським перевізником;
- рахунок-фактура (інвойс) на об'єм газу, що декларується;
- платіжне доручення на загальну суму всіх установлених законодавством платежів;
- копія довідки про декларування валютних цінностей;
- копія облікової картки суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності, документ, що засвідчує особу декларанта.

Коли експортер не є видобувником газу, подаються такі документи про походження газу:

- договір (контракт) між експортером та видобувником газу;
- акт приймання-передавання, підписаний експортером та видобувником газу;
- сертифікат про походження газу.

Для транзиту:

- зовнішньоекономічний договір (контракт);
- акт приймання-передавання газу, підписаний українським та іноземним перевізниками в пунктах приймання газу в систему газопроводів України;
- акт приймання-передавання газу, підписаний українським та іноземним перевізниками в пунктах передачі газу в країні Західної Європи;
- сертифікат якості партії газу, що декларується;
- копія довідки про декларування валютних цінностей;

- платіжне доручення на загальну суму всіх установлених законодавством платежів;
- копія облікової картки суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності;
- документ, що засвідчує особу декларанта.

Для тимчасового ввезення газу:

• зовнішньоекономічний договір (контракт) про закачування газу в ПСГ для тимчасового зберігання та про його відбір;

• акт про приймання-передавання газу, підписаний іноземним та українським перевізниками в пунктах прийняття газу в систему газопроводів України;

- рахунок-фактура (інвойс) на об'єм газу, що декларується;
- сертифікати якості на партії газу, що декларуються;
- платіжне доручення на загальну суму всіх установлених законодавством платежів;
- копія довідки про декларування валютних цінностей;
- копія облікової картки суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності;
- документ, що засвідчує особу декларанта.

Для зворотного вивезення газу:

• зовнішньоекономічний договір (контракт);

• акт про приймання-передавання газу, підписаний іноземним та українським перевізниками в пунктах прийняття газу в систему газопроводів України;

• акт про приймання-передавання газу, підписаний українським та іноземним перевізниками в пунктах передання газу з газотранспортної системи України;

- рахунок-фактура (інвойс) на об'єм газу, що декларується;
- сертифікати якості природного газу;
- платіжне доручення на суму всіх установлених законодавством платежів;
- копія ВМД, за якою об'єми газу оформлено в режимі тимчасового ввезення;
- копія довідки про декларування валютних цінностей;
- копія облікової картки суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності;
- документ, що засвідчує особу декларанта.

У разі нездійснення фактичного ввезення (вивезення) газу за оформленою ЗВМД вона анулюється. У разі ввезення (вивезення) газу в кількості, меншій заявленій у ЗВМД, оформлення ВМД здійснюється на фактично переміщувану кількість газу.

Фактичний контроль – це комплекс заходів, спрямованих на запобігання несанкціонованому доступу до приладів вимірювання кількості та якості встановлених на ПППГ, за допомогою яких здійснюється приймання-передавання газу; облік кількості газу та контроль за його якістю; контроль за документацією пунктів вимірювання втрати газу.

Запобігання несанкціонованому доступу досягається:

- контролем за веденням обліку кількості газу та за його якістю під час передавання-приймання на ПППГ;
- контролем за веденням документації ПППГ.

До здійснення фактичного контролю газу допускаються виключно посадові особи митного органу, що призначені наказом керівника цього митного органу і перед початком роботи на газовому об'єкті проходять інструктаж з газової безпеки з урахуванням особливостей об'єкта, на якому їм доведеться працювати.

Періодичність фактичного контролю встановлюється Центральною енергетичною митницею окремо для кожного ПБВГ та доводиться до відома керівництва ПППГ.

Фактичний контроль газу здійснюється посадовими особами митних органів у присутності відповідальних осіб ПППГ у такому порядку:

- перевірка цілісності митного забезпечення, накладеного на ГВП та засувну арматуру;
- контроль за веденням вимірювань кількості та якості газу і перевірка достовірності інформації про кількість і якість газу в документації ПППГ;
- накладання митного забезпечення у вигляді штампа “Під митним контролем” на документації ПБВГ;
- накладання митного забезпечення у вигляді пломб на ГВП та засувну арматуру в порядку, передбаченому цією Інструкцією.

При цьому під митним забезпеченням розуміють засвідчення митними органами проведення митного оформлення товарів та інших предметів, стосовно яких встановлено відповідний митний режим, що включає проставлення уповноваженими особами митниці номерного штампа “Під митним контролем”, особистою номерної печатки, а також пломбування транспортних засобів, тари та інших ємностей, в яких переміщується товар.

Звіт про результати фактичного контролю газу завіряється особистою номерною печаткою особи, яка його здійснювала, та підписується керівником митного органу. Звіт і його електронна копія направляються не пізніше другого дня періоду, що настає за звітним.

Висновки. Газотранспортна система України потребує інтенсивних капіталовкладень як на підтримання в задовільному стані, так і для подальшого розвитку. Одне з головних завдань – забезпечення контролю обсягів поставок газу та його фізико-хімічних показників. Пріоритетним напрямком розвитку системи має стати модернізація мережі магістральних газопроводів, газовимірювальних і компресорних станцій та автоматизованих систем управління ними, що дозволить значно підвищити її безпеку і гарантувати контроль якісних і кількісних показників транспортування газу.

Застосування якісного обладнання для проведення митного контролю поставок газу дозволить значно підвищити його ефективність і забезпечити контроль фактичних обсягів поставок природного газу. Одним з варіантів досягнення позитивних результатів у цьому питанні є залучення інвестицій провідних світових корпорацій, які мають потужні фінансові можливості та передові сучасні технології. При цьому розв'язання проблем повернення інвестицій забезпечить встановлення оптимальних обсягів транзиту й рівня рентабельності ГТС.

Такими стратегічними інвесторами можуть бути, наприклад, американські та японсь-

кі компанії, які прямо не залежать від споживання та постачання газу і мають значні фінансові ресурси. Зокрема, компанії США запроваджують технологію видобутку так званого “сланцевого” газу, котрий майже не відрізняється від звичайного. Як результат, США з країни – імпортера газу перетворилися на країну, яка стала незалежною від імпортного газопостачання і навіть може його експортувати.

Таким чином, реконструкція газопроводів, компресорних станцій і технологій митного оформлення та контролю дозволить підвищити потужність і надійність наявної системи газопроводів, забезпечити потреби нашої країни в поставках газу в майбутньому, а також забезпечити більш повне та ефективне використання транзитного потенціалу держави стосовно транспортування газу до країн Євросоюзу.

Література

1. Говдяк Р. М. Роль підземних сховищ газу у складі газотранспортної системи України [Текст] / Р. М. Говдяк, Ю. А. Нечаєв // Нафтова і газова промисловість. – 2005. – № 4. – С. 4–6.
2. Осінчук З. П. Газотранспортна мережа України у системі газопостачання Європи [Текст] / З. П. Осінчук // Нафтова і газова промисловість. – 2005. – № 2. – С. 32–36.
3. Пасічник А. М. Перспективи розбудови нафтотранспортного коридору Європа – Азія – Близький Схід [Текст] / А. М. Пасічник, С. С. Кравчук // Вісник АМСУ. – 2007. – № 1 (33). – С. 67–70.
4. Проблеми та перспективи розвитку ГТС України з урахуванням енергетичної безпеки держави [Текст] / А. М. Пасічник, І. В. Нестеренко, В. А. Пасічник, Я. С. Добриніна // Вісник АМСУ. Сер.: “Техн. науки”. – 2009. – № 1 (41). – С. 91–97.
5. Савченко В. Я. Транспорт і шляхи сполучення [Текст] / В. Я. Савченко, В. А. Гайдукевич. – К.: Арістей, 2007. – 256 с.
6. Соскін О. Балтія – Чорномор’я – Каспій: контури антимонопольного альянсу [Текст] / О. Соскін // ЄвроАтлантика. – 2006. – № 2. – С. 8–21.
7. <http://www.ukrtransgaz.ua>
8. <http://www.ukrtransnafta.ua>